

"Havzayı Fatımiye'nin Füzyonu" Öncesinde, TC'nin Teknik Eğitim ve İstihdam Politikaları Üzerine Bir Deneme

Ä> **Erol Çatma**
Emekli Maden İşçisi

Zonguldak'taki Endüstri Meslek Lisesi (eski Sanat Okulu). Birinci Dünya Savaşı'nda kışla olarak yapılmıştır. İnşaatın finansmanını, o zaman taşkömürü ocaklarını işleten kumpanyalar iane olarak karşılıyorlar. O dönemde, Havzayı Fahmiye'nin (HF) müdürü Hüseyin Fehmi İmer adlı bir orman mühendisidir. Bu zatın Bölge Erkânı Harp Kumandanı Kurmay Yarbey Hayri Bey ile yapmış olduğu konuşmalar, bu kışlanın savaştan sonra HF emrine bırakılmasını sağlar.

Savaştan sonra askerlerin kışlayı terk etmesi üzerine, bina önceleri "Maden Fen Memuru Mektebi" (MFMM) olarak kullanılıyor. Bu mektep, topograf, jeometr, başçavuş gibi teknik elemanlar yetiştiriyor. H.F. İmer'in gayretleriyle, maden mültezimlerinin çıkarttıkları tonaj hesabı yükümlendikleri "rüsüm"la, okulun "Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi"ne (YMSMM) çevrimi sağlanıyor. Fransız, Belçikalı ve Türk öğretmenlerle 1924'te öğretime açılan YMSMM, 1927'den sonra dört dönemde 70 tane mühendis mezun ediyor. Neden kapatıldı İh daha halen soru işareti olan YMSMM, 1931 sonunda kapatılarak, Maden Meslek Mektebi'ne (MMM) dönüştürülüyor.

MMM'nin işlevi, mühendislerin alt kadrosunu oluşturacak bir takım teknik elemanların yetişmesini sağlamaktır. Buradan başçavuş olarak mezun olan meslek grubu, "mühendis muavini" unvanıyla (bir nevi şimdinin teknikerleri gibi) görev üstlenmiş durumdadırlar. Öğrenim sinesi bir yıl olarak tesbit edilen MMM'de okuyanlar, son beş aylarını ocaklarda lülen staj yaparak geçirmektedirler. Bu okul 30'lu \ 11 larda lağvedilmiştir.

YMSMM'nin kapanışından sonra, İTÜ Teknik Okulu'na bağlı bir maden bölümünü öğretime başlatıyorlar (*). YMSMM'nin kapanışı konusunda yaptığım araştırmalardan kesin bir netice alamadım. Bu okulun 1929-30 mezunlarından Bahri Savaşkan, bir röportajda bana şunları söylemiştir: *"Ortada neden kapatıldığına dair sarih bir şey yok. O tarihte 70 mühendis yetiştirdikten sonra kapatılıyor. Tahmini olarak bir fikir yürütmek gerekirse 70 mühendis Türkiye'ye yeter deniliyor. Fakat o konuda hata edildi."* Bu cevabın ardından, "Hocam, yabancı mühendisler bizimkilerin iki katı maaş alıyorlardı. Bizden yetişen mühendise ihtiyaç olmasına rağmen, okulun kapatılmasını anlamakta zorluk çekiyorum." doğrultusundaki sorumu, B. Savaşkan şöyle yanıtladı: *"Şirketler, yabancı mühendislere verdikleri paradan sonra, devlete de para veriyorlardı. Ama ondan sonra değişti tabii bu. Türk Mühendisler çoğalınca, yabancı mühendisler azaldı."* B. Savaşkan'ın okulun kapatılması konusunda tatmin edici bir şey söylememesi pek ikna edici olmadı ve konu karanlıkta kaldı (**).

Zonguldak'taki Türk Maden Mühendisleri, 30'lu yıllarda (kesin tarihini tesbit edemedim) "Maden Mühendisleri Cemiyeti"ni kuruyorlar. Bu cemiyete de, TC Tabiyeti'ne geçenler dışında, yabancı mühendisleri üye kaydetmiyorlar. Bu cemiyet, aşağıdaki yedi mühendis tarafından kuruluyor:

İhsan Soyak, Bahri Savaşkan, Behçet Oktay, Zeki Yerdelen, Nevzat Yerdel, Nermi Bey ve Halil Bey.

1931-33 arasında HF'de görevli bazı maden mühendislerinin ücretleri, çalıştıkları işyerlerine, işverenlerine ve baremlerine bağımlı olarak 95.- ile 285.- TL/ay arasında değişmektedir. Bu mühendislerin bir kısmı Maden Dairesi'nde, bir kısmı da Fen Tetkik Kurulu'nda görev yapmaktadırlar. Kumpanyalar'da çalışanların ücretleri ise, her ocak sahibince ayrı ayrı saptandığı ve daha çok da pazarlık konusu olduğu için, belirli bir standarda bağlanmamıştır. Öte yandan, yabancı mühendislerin durumu daha farklıdır. Ecnebi mühendisler, devletten hem ikamet, hem de çalışma müsaadesi almadan

çalışmıyor ve işverenle altı aylık veya bir yıllık kontratlar yapıyorlar. Yabancı kumpanyalar, çalıştırdıkları ecnebi mühendis veya nezaretçiler için, devlete ayrıca para ödüyorlar. Yabancı mühendislerin müsaadesiz çalışması durumunda, hem şirket, hem de çalışan ağır para cezalarına çarptırılıyor. Bu tarz çalışan yabancıları, Havzamız'ın ilk "sözleşmeli teknik personel" kadrosu olarak kabul edebiliriz.

Yabancı mühendislerin ücretleri, devlete verilen ödentiyle orantılıdır. Yabancı mühendislerin devlet ödentisi 100.- TL/ay, şefporyonları ise 50.- TL/ay'dır. Buna göre, aylık ücret hesabı devlet ödentisinin dört katıdır. Yalnız bu, kâğıt üzerinde gözükür ve devlete yansıtılan bir ücrettir. Ocak sahipleri ile daha başka koşullarda anlaşmalar yapıldığı da söylenece konusudur. Özellikle, tonaj üzerinden kesene hesap anlaşmalar yapıldığını da söyleyebiliriz.

Yabancı mühendislerin bir kısmı TC Tabiyeti'ne geçmiş; bir kısmı da İkinci Dünya Savaşı'nda ülkelerine çağrılmıştır. Bu konuda tesbit ettiğim isimlerden bir tanesini aktarmakta yarar gördüm. 6.7.1935 tarihinde Maden Kömürü İş. Şt.'nin Zonguldak Valiliği'ne gönderdiği yazıda, "... Bay GRUN'un, isminin Lütfü olarak değiştirilip TC Tabiyeti'ne geçtiği ve çalışmasına müsaade edilmesi..." söz konusu edilmektedir. Bu tip tabiyet değişikliği yazışmalarına, devlet kanadından "Siyasi ahlâkının araştırılması..." şeklinde derkenar düşüldüğü görülmüştür.

Bu dönemdeki işçi ücretleri ile geçim endeksinin kıyaslanmasında, bugünkü' sisteme de ışık tutması açısından fayda gördüm. Baz alınan 1930 yılının işçi ücretleri ile ilgili veriler, en üst gruptaki işçiler ile en alt gruptakilerin ortalaması alınarak derlenmiştir. Buna göre:

- Toplam 939,0 kt (tuvönan) taşkömürü çıkartılan Zonguldak (Merkez)'de, ortalama işçi yevmiyesi 124,41 kuruş (kr), kesene 250,73 kr/t;
- Toplam 370,9 kt çıkartılan Kozlu'da, ortalama 116,65 kr, kesene 204,39 kr/t;

- Toplam 93,5 kt çıkartılan Kilimlide, ortalama 109,67kr, kesene **240,50 kr/t**;
- Toplam 191,7 kt çıkartılan Ereğli'de, ortalama 113,69 kr, kesene 272,89 kr/t;
- Toplam 3,0 kt çıkartılan Amasra'da, ortalama 80 kr, kesene **442 kr/t** dolayındadır.

Aynı yılın satınalma gücü parametrelerine bakıldığında ise, şunlar görülmektedir; : 24.4.1931 tarihli bir yazışmaya göre kömür fiyatı, FOB Zonguldak bazında **11,25 TL/t**; küfeyle yükleme halinde ise 11,75 TL/t'dur. Hamule ve ihrakiye fiyatlarının farklı olmasındaki neden, küçük olan iskeleye yanaşamayan büyük gemilere, liman açığında küfeyle yükleme yapılmasından kaynaklanıyor. Ayrıca, yükleme fiyatı, liman tahmil ve tahliye işçilerinin üye oldukları bir dernek eliyle belirlenmektedir. Bu konuda, yaz ile kış tarifeleri ve fırtınalı hava ile durgun hava tarifeleri arasında belirli farklar olmaktadır,

25.11.1931 tarihli bir diğer yazışmaya göre, birinci nevi ekme 7,25 kr/kg, ikinci nevi ekme ise 6,25 kr/kg fiyatla satılmakta ve işçiler ortalama 8-10 kg ekme parasına çalışmaktadırlar. O dönemlerde, Amele Birliği'nin koyduğu ücret bareminin aynen uygulandığını söylemek çok zordur. 1925'te yürürlüğe konan Takriri Sükûn Kanunu uyarınca, işçilerin herhangi bir şekilde örgütlenmesi ve direnmesi de yasaktır (**).

KAYNAKLAR:

- 1 - Cumhuriyetin Onuncu Yılında Zonguldak,
- 2 - Hüseyin Fehmi İmer; Hayatı, Hatıraları.
- 3 - Bahri Savaşkan ile Röportaj, 1994.
- 4- 1930/1931 Türkiye İstatistik Yıllığı
- 5 - Özel Arşiv

(*) Bu okul -İTÜ Maden Fakültesi'nin, öğretimine başladığı Taşkılla Binası'ndan Maçka daki Süvari Kışlası'na taşınmasıyla eşzamanlı olarak— 1960-61 döneminde yine Maçka daki mücavir Siyahane Binasına taşınıyor ve İTÜ Senatosu'nun **tek oyluk çoğunlukla** aldığı karar doğrultusunda "4-6 yıllık" öğretim süreli Anglosakson Sistemi'ni benimsediği 1969-70 akademik yılında lâğvoluyor.

(**) YMSMM'nin kapanış nedenleri gerçekten halen karanlıklardır ve bu konu gündeme geldiğinde. Ağabeylerimiz'in takındıkları "ketumi'et'in koyuluğu ittihatçılar'inkine rahmet okutacak düzeydedir. Okulun öğrencilerinin tamamının doğum tarihi, Balkan Harbi'nin imparatorluğu kasıp kavurduğu yıllara rast gelmektedir. Çoğunun babası, Balkanlar'dan kurtulmuş olsa bile, ya Kajkaslar'ın ve Galıçya'nın buz çöllerine. ya Arabistan'ın kumul cehennemlerine, ya Çanakkale'nin kan banyosuna, ya da Sakarya'nın "melhameyi kübra'sına düşüp boğulmuşlardır. Bu nedenle. Okul'un öğrencilerinin çoğunluğu da, aslı olarak "eytami şüheda"ya kucak açma misyonuyla kurulmuş olan Dariüşşefaka Lisesi'nin mezunlarıdır. Dolayısıyla, kendilerini sokakta kalmaktan kurtaran devlete karşı —velev ki, haksız bir nedenle okullarını kapatmış olsa bile-- zinhar dil uzatmazlar. Devletin mutlaka bir bildiği vardı ki, okullarını kapatmıştı.

Konuyla ilgili olarak, bir Dariüşşefaka mezunu olan merhum Onur Üyemiz Hulusi Orpen'in "yayınlanmamak kaydıyla" bildirdiği gerekçe: " O zaman devlet öyle münasip görmüşü; ama galiba, işi asıl parmaklayanlar da Avrupa'dan mezun olan 'ağabeyleri' olmuştu. " mealindedir. Bir Kafkasya Şehidi'nin yetimi ve dolayısıyla Dariüşşefaka'nın bir diğer mezunu olan, Bültenimiz'deki yazarlığını da mezara kadar sürdüren merhum Kadri Ahi'nin, "...daha Kurtuluş Savaşı'nın tozu dumani bile dağılmadan" parlayan ve "...1931 yılında Zonguldak'ta söndürülen bilim ve fen kıvılcımı..." ile ilgili olarak yayınlanmış anılarında aktardıkları ise şöyledir: "... okuldan 70 mühendis yetişmişti. Bir deyişe göre bu sayı yeterli görüldüğünden, diğer bir deyişe göre o yıllardaki büyük ekonomik buhranın zorlaması ile bu okul kapatıldı. Geride kalan 3 sınıfın, hepsi de lise mezunu olan ve aralarında iki de kız bulunan öğrencileri, İstanbul'daki yüksek okullara nakledildiler. Birkaçı ite mühendis olarak karşılaştık. Ama, kızların ne olduklarını öğrenemedim ... Kısa bir süre sonra bu kapatmanın yanlışlığı anlaşılacak maden teknisyenleri, açılan kurslarla mühendis statüsüne yükseltildiler. Batıya öğrenciler gönderildi. "

(***) Yerdarhğı nedeniyle bazı isim listelerini çıkartıp kısaltarak yayınlamak zorunda kaldığımız bu makalenin italik dizili dipnotları Madencilik Bülteni tarafından düşülmüştür.